

ZAMONAVIY TA'LIMNING KONSEPTUAL MUAMMOLARI

Xabibullayev Umid Fayzullayevich

O'zDJTU, Angren xorijiy tillar fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimining shakllanish jarayonida yuzaga kelayotgan konseptual muammolar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etilgan. Ta'lim jarayonida raqamlashtirish, globallashtirish, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, bilimlarning tezkor yangilanishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarining uyg'unlashuvi, ijtimoiy tenglik masalalari kabi dolzarb muammolar ko'rib chiqilgan. Muallif zamonaviy ta'limdagi konseptual ziddiyatlarni aniqlab, ularning yechimiga oid nazariy hamda amaliy takliflarni ilgari suradi.

Kalit so'zlar: zamonaviy ta'lim, konseptual muammo, innovatsiya, raqamlashtirish, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, globallashtirish, qadriyatlar, tenglik.

Kirish

XXI asr – bilim va texnologiyalar asri sifatida ta'lim tizimiga butunlay yangi vazifalarni yuklamoqda. Globallashtirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, inson kapitalining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni ta'lim tizimining tubdan isloh qilinishini talab etmoqda. Ta'lim endilikda nafaqat shaxsiy bilim olish jarayoni, balki milliy rivojlanishning strategik omili sifatida qaralmoqda. Shu bois, zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirishda konseptual muammolarni aniqlash va ularga yechim topish muhim vazifadir.

Maqolaning asosiy maqsadi – zamonaviy ta'limning konseptual muammolarini tahlil qilish, ularning sabablari va oqibatlarini ochib berish hamda yechimlariga oid takliflarni ilgari surishdan iboratdir.

Asosiy qism

1. Ta'lim mazmunining tezkor yangilanishi va moslashuvchanlik muammosi

Bugungi kunda ilm-fan va texnologiya sohalarida o'zgarishlar shunchalik tez sodir bo'lyaptiki, an'anaviy ta'lim dasturlari zamon talablariga javob bera olmay qolmoqda. Masalan, informatika, sun'iy intellekt, biotexnologiya kabi yo'nalishlarda bilimlar har 3–5 yilda yangilanmoqda. Bu esa ta'lim mazmunini muntazam ravishda yangilashni talab etadi.

Ammo amaliyotda ko'plab ta'lim tizimlari konservativ bo'lib qolmoqda. O'quv dasturlari va darsliklar yangilanish jarayoni ko'p vaqt oladi. Natijada bitiruvchilar mehnat bozoriga chiqqanda dolzarb ko'nikmalardan mahrum bo'lishlari mumkin. Bu jarayon "bilimning eskirishi" (obsolescence of knowledge) fenomeni sifatida ta'riflanadi.

Mazkur muammoni hal qilish uchun:

- **modulli ta'lim** tizimini joriy qilish;
- **kompetensiyaga asoslangan yondashuvni** kengaytirish;
- ilmiy-tadqiqot natijalarini tezkorlik bilan o'quv dasturlariga tatbiq etish

zarur.

Shunday qilib, ta'lim mazmunini doimiy yangilash zamonaviy ta'limning eng muhim konseptual vazifasidir.

2. Raqamlashtirish va axborot ortiqchaligi muammosi

Raqamli ta'limning jadal rivojlanishi yangi imkoniyatlarni ochib berdi. Masofaviy ta'lim, onlayn kurslar, sun'iy intellekt asosidagi ta'lim dasturlari – bularning barchasi ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ortiqcha axborot oqimi yangi muammoni yuzaga keltirdi.

Bugungi talaba yoki o'quvchi istalgan ma'lumotni internet orqali topishi mumkin. Ammo bu ma'lumotlarning sifati va ishonchliligi har doim ham kafolatlanmagan. "Axborot ortiqchaligi" (information overload) inson tafakkuriga salbiy ta'sir ko'rsatib, e'tiborning tarqoqlashuviga, tanqidiy fikrlashning susayishiga olib kelishi mumkin.

Masalan, UNESCOning 2023 yilgi hisobotida aytilishicha, dunyo bo'ylab onlayn ta'lim platformalaridan foydalanuvchilar soni keskin oshgan, ammo ularning ko'pchiligi ma'lumotlarni tahlil qilish va amalda qo'llashda qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

Shu sababli, zamonaviy ta'lim:

- o'quvchilarda **axborotni tanlash va tahlil qilish ko'nikmalarini** shakllantirishga;
- **media va raqamli savodxonlikni** rivojlantirishga;
- raqamli resurslardan foydalanishda **metodologik yondashuvni** ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratishi lozim.

3. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limdagi konseptual ziddiyatlar

Zamonaviy pedagogika nazariyasi shaxsga yo'naltirilgan ta'limni asosiy tamoyil sifatida ilgari surmoqda. Har bir o'quvchining individual qobiliyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlarini hisobga olish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishi kutiladi.

Ammo amaliyotda bu jarayon ko'plab ziddiyatlarga duch kelmoqda:

1. **Standartlashtirish va individuallashtirish o'rtasidagi qarama-qarshilik.** Ta'lim tizimi umumiy standartlar asosida baholansa, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv individual erkinlikni talab qiladi.

2. **Test tizimining ustuvorligi.** Ko'plab mamlakatlarda baholash tizimi testlarga asoslangan. Bu esa o'quvchilarni ijodiy fikrlashdan ko'ra, tayyor javoblarni yod olishga undaydi.

3. **O'qituvchining roli.** Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'qituvchini bilim beruvchi emas, balki yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi murabbiy sifatida ko'radi. Ammo amalda ko'plab pedagoglar eski metodlardan voz kecha olmayapti.

Shunday qilib, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nazariy jihatdan mukammal bo'lsa-da, uni amaliyotga tatbiq etish murakkab jarayon bo'lib qolmoqda.

4. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unlashuvi

Globallashuv sharoitida ta'lim tizimi ikki asosiy vazifani bajarishi kerak:

- bir tomondan, milliy madaniyat, an'ana va qadriyatlarni asrab-avaylash;
- ikkinchi tomondan, dunyo miqyosidagi ilmiy-texnik taraqqiyot yutuqlarini o'zlashtirish.

Bu ikki vazifa o'rtasida muvozanatni topish – zamonaviy ta'limning eng murakkab konseptual muammolaridan biridir. Agar milliy qadriyatlar yetarlicha e'tiborga olinmasa, yosh avlod o'zligini yo'qotishi mumkin. Aksincha, agar faqat milliy qadriyatlar bilan cheklanib qolinsa, global ilmiy-texnik taraqqiyotdan ortda qolish xavfi tug'iladi.

Masalan, Yaponiya ta'lim tizimi bu muammoni muvaffaqiyatli hal etgan. Ular o'z an'anaviy qadriyatlarini saqlab qolgan holda, ilg'or texnologiyalarni ta'lim jarayoniga keng joriy etmoqda. Bu tajriba boshqa davlatlar uchun ham muhim metodologik asos bo'lishi mumkin.

5. Ta'limning ijtimoiy tenglikdagi roli

Ta'limning asosiy maqsadlaridan biri – jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta'minlashdir. Ammo real hayotda bu vazifa to'liq amalga oshmayapti. Hududiy tafovutlar, iqtisodiy imkoniyatlarning turlicha bo'lishi, raqamli infratuzilmaning notekisligi ta'lim imkoniyatlarining teng emasligiga olib kelmoqda.

Masalan, rivojlangan shaharlarda zamonaviy laboratoriyalar, kompyuter sinflari va internet resurslari mavjud bo'lsa, chekka hududlarda bu imkoniyatlar cheklangan. Bu esa "raqamli tafovut"ni kuchaytiradi.

Shu bois, ta'lim tizimi quyidagi yo'nalishlarda rivojlantirilishi lozim:

- **hududlar o'rtasida ta'lim imkoniyatlarini tenglashtirish;**
- ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarni qo'llab-quvvatlash;
- ta'limning **inklyuzivlik tamoyillarini** keng joriy qilish.

6. Innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etishdagi muammolar

Ta'limda innovatsion texnologiyalarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar, sun'iy intellekt asosida ta'lim beruvchi dasturlar samaradorlikni oshiradi.

Biroq amaliyotda quyidagi muammolar mavjud:

1. **Texnik baza yetishmasligi.** Ko'plab ta'lim muassasalari innovatsion texnologiyalarni qo'llash uchun zarur infratuzilmaga ega emas.

2. **Pedagoglarning tayyorgarligi.** O'qituvchilarning ko'pchiligi zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga yetarlicha tayyor emas.

3. **Moliyaviy cheklovlar.** Innovatsion texnologiyalarni keng joriy qilish katta mablag' talab etadi.

Shunday qilib, ta'limda innovatsiyalarni tatbiq etish faqat texnik emas, balki metodologik va ijtimoiy muammo sifatida ham qaralishi zarur.

Xulosa

Zamonaviy ta'lim tizimi globallashtirish, raqamlashtirish va ijtimoiy o'zgarishlar ta'sirida tubdan yangilanmoqda. Shu jarayonda bir qator konseptual muammolar yuzaga kelmoqda: ta'lim mazmunining tezkor eskirishi, raqamli axborot ortiqchaligi, shaxsga yo'naltirilgan ta'limdagi ziddiyatlar, milliy va global qadriyatlarni uyg'unlashtirish muammosi, ijtimoiy tenglik va innovatsiyalarni tatbiq etishdagi cheklovlar.

Mazkur muammolarni hal etish uchun quyidagilar zarur:

- ta'lim dasturlarini doimiy yangilab borish;
- raqamli savodxonlikni oshirish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish;
- shaxsga yo'naltirilgan metodlarni amalda keng tatbiq etish;
- milliy qadriyatlar bilan global yutuqlarni uyg'unlashtirish;
- ijtimoiy tenglikni ta'minlashga qaratilgan siyosatni kuchaytirish;
- innovatsion texnologiyalarni joriy etishda pedagoglarni tayyorlash va infratuzilmani mustahkamlash.

Shundagina zamonaviy ta'lim tizimi global talablarga javob bera oladigan, shaxsni har tomonlama rivojlantiradigan va jamiyat taraqqiyotini ta'minlaydigan mustahkam poydevorga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dewey J. *Democracy and Education*. New York: Macmillan, 1916.
2. Freire P. *Pedagogy of the Oppressed*. London: Bloomsbury, 2005.
3. Toffler A. *The Third Wave*. New York: Bantam Books, 1980.
4. UNESCO. *Education for Sustainable Development Report*. Paris, 2023.
5. Xaitov A. Zamonaviy ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2020.
6. Rasulov B. *Pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: NMIU, 2021.
7. Zohidov M. *Ta'lim falsafasi va metodologiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.